

Revival van tekenkunst bereikt nieuw hoogtepunt in 'De Aard der Dingen'

Tentoonstelling in Rijksmuseum Twenthe koestert het grote gebaar

In zijn standaardwerk *History of Modern Art* verdeelt de Amerikaanse kunsthistoricus H. H. Arnason moderne kunst in vier toonaangevende deelgebieden: schilderkunst, beeldhouwkunst, architectuur en fotografie. Meer dan elfhonderd afbeeldingen illustreren de geschiedenis van de moderne kunst. Wie in het boek op zoek gaat naar tekenkunst, blijft steken bij een tekening van beeldhouwer Auguste Rodin (uit de collectie van het Moma in New York) en een krijttekening van Cy Twombly uit 1969 (Whitney Museum, New York). De onderwaardering van tekenkunst is schrijnend in deze 'wetenschappelijk verantwoorde' inventarisatie, die een periode van ruim 150 jaar omvat (1837-1990). Het is inmiddels wel duidelijk geworden dat Arnason de vitaliteit en betekenis van tekenkunst ernstig heeft onderschat. De tentoonstelling 'De Aard der Dingen' in Rijksmuseum Twenthe bewijst dat opnieuw.

DOOR WIM VAN DER BEEK



Emmy Bergsma, *Nature is having a party*, 2015.

Hoewel ze nooit met dedain werd behandeld, leed tekenkunst langdurig en in stilte onder de grotere populariteit van andere artistieke disciplines. Het misverstand was hardnekkig: tekeningen waren vooral voor fijnproevers, niet voor het grote publiek. De afgelopen decennia is dit vooroordeel veelvuldig getackeld. Het credo lijkt: hoe groter en absurder hoe liever, maar ook kleine formaten en intimiteit krijgen alle ruimte. Er zijn enkele uitzonderingen, maar in hoofdlijnen koestert ook de tentoonstelling in Rijksmuseum Twenthe het grote gebaar. Het meest in het oog springend is wellicht de wandvullende 'tekening' van Arno Kramer, waarin alle beeldelementen voorkomen (zoals reeën, zwanen, hazen en stippatronen) die ook deel uitmaken van zijn kleinere werk.

De Snuffelaar

Ook Roos Holleman gaat voor groot. In haar tekeningen worden insecten en andere diersoorten opgeblazen tot buitengewone proporties. Indrukwekkend is een tekening van een mot die honderden keren groter is weergegeven dan het minuscule beestje in werkelijkheid is. Indirect haakt Holleman met deze tekening aan bij een andere omvangrijke tentoonstelling in hetzelfde museum: *De Snuffelaar - Otto Marseus van Schrieck en de ontdekking van de 'Bybel der natuure'*. In die expositie is een citaat opgenomen van de 17de eeuwse natuuronderzoeker Jan Swammerdam: 'Ik presenter u de almachtige vinger Gods in de anatomie van

een luis.' Vervang de luis door een mot en zie: in één oogopslag wordt duidelijk dat er een connectie bestaat tussen de tekeningenexpositie en het werk van 'snuffelaar' Otto Marseus van Schrieck.

Hanneke Francken slaat eveneens een fysieke en ideologische brug tussen *De Aard der Dingen* en het werk van Marseus van Schrieck: „Hoewel hij in een totaal andere tijd leefde, voel ik me erg met hem verwant. Wij zoomen allebei in op een wereld laag bij de grond. Het is alsof we beiden met onze neus plat op de grond liggen en vanuit dat perspectief de wereld observeren,” stelt Francken vast. „Dan zie je ook dingen die je vanuit esthetisch oogpunt liever niet wilt zien, zoals insecten en andere onooglijke beestjes. Marseus maakt deze schepselen acceptabel en geeft ze daardoor als het ware terug aan de kijker. Dat doe ik op een bepaalde manier ook. Een belangrijk thema in mijn werk is de cyclus van het bestaan. Dan ontkom je niet aan de dood en aan wat vergaet en weer ontstaat. Dat zijn zaken die we misschien ook liever niet zien, maar ze horen wel bij het leven.”

Apocalyptisch

Hans de Wit openbaart in zijn tekeningen een hang naar monumentaliteit. Hierbij gaat het niet alleen om fascinatie voor grote formaten maar ook om het gebruik van beeldelementen die verwantschap bezitten met architectuur en bouwkunst. Soms zijn de vormen (die bijna alle ruimte in het beeldvlak opeisen) amorf of organisch van aard, alsof het gaat



Kinke Kooi, *Yielding to yielding (plyability)*, 2015.





Hanneke Francken, *Forbidden fruit*, 2007.

om opgeblazen slijmerige insecten of weekdieren. In andere gevallen lijkt het te gaan om merkwaardige bouwsels. In zijn tekeningen (pastel en houtskool op papier) creëert De Wit een onheilspellende, beangstigende werkelijkheid. In het apocalyptische *The Oracle* en het onheimische *Nymph* trekt hij alle registers open. In een andere tekening lijken gigantische witte padden de macht overgenomen te hebben. Ze herinneren bijna terloops aan één van de tien oudtestamentische plagen waarmee Mozes de farao tot inkeer moest brengen. En passant illustreert de kunstenaar ook dat de West-Europese actuele tekenkunst ironischer en harder is dan de oosterse en doelbewust de grenzen van de fantasie zoekt. Minder dreigingsangst gaat uit van de cyclus *Shell*, al kiest De Wit ook hier voor een donkere toonzetting. Indrukwekkende licht- en kleureffecten geven een bijna sprookjesachtige wending aan deze tekeningen.

Parkachtige setting

Wat Hanneke Francken doet in haar cyclus *Intertwine* en Roos Holleman met haar gigantische uitvergrottingen van motten en andere dieren, doet Hans de Wit eveneens: hij slaat een brug naar het scheppingsverhaal en de schepselen van Otto Marseus van Schrieck. In het creëren van vervreemding vindt hij Sigrid van Woudenberg aan zijn zijde. Zij plaatst niet-niet mensfiguren in een imposant decor dat zich het



Arno Kramer, *Detail wandvullende tekening*.

beste laat omschrijven als een overweldigende parkachtige setting. Haar mensfiguurtjes doen denken aan 'nutteloos gewaande' insecten die onbestemde activiteiten uitvoeren.

Ook Aniek Griffioen onderstreept de hang van veel tekenaars naar een monumentale aanpak. Met de zaalvullende installatie *Museum of Nature*, die zij in 2016 en 2017 realiseerde in samenwerking met Bart van Dulmen, zoekt zij de vervreemding die uitgaat van een gesloten ruimte of ruimtelijk bouwwerk. Haar museum is ontoegankelijk: de binnenkant is buitenkant geworden. Interieur en exterieur zijn twee facetten van dezelfde beleving.

Soortgenoten

Tussen zoveel grote formaten en gebaren vallen de tekeningen van Aline Eras op doordat ze juist inzoomen op het kleine. In verschillende cycli rubriceert en groepeerd zij 'soortgenoten'. Met die werkwijze haakt zij in op de aard van verzamelingen die in natuurhistorische musea vaak in stellingkasten of in rariteitenkabinetten bij elkaar zijn gebracht. Niet voor niets zijn in de aangrenzende ruimte verzamelingen van vlinders, insecten en vogels neergezet uit de collectie van Museum Twentse Welle, waarmee Rijksmuseum Twenthe voor deze speciale tentoonstelling nauw samenwerkte.

Beter dan in de kleinschalige verzamelingen van soortgenoten die Aline Eras aanlegde, kan het grote geheel van het allesomvattende universum niet overzichtelijk en inzichtelijk gemaakt worden. Eras spoort de kijker aan tot observaties op een manier die ook Otto Marseus van Schrieck koesterde: letterlijk met de neus bovenop de waarneming. „Het gaat mij vooral om het hoe en niet om het waarom,” verduidelijkt zij. „Wanneer ik door de natuur loop, is mijn blik op de grond gericht. Mijn fascinatie voor het aanleggen van verzamelingen was er al toen ik nog kind was. Ik wilde altijd dingen meenemen en in doosjes stoppen.”

Rake klappen

Voor het jarenlange tobben dat aan de huidige hype van tekenkunst voorafging, zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. Tekenkunst lijkt arbeidsintensiever en minder toegankelijk dan schilderkunst. Met brede kwastgebaren en felle kleuren is de toeschouwer makkelijker en sneller te imponeren dan met fragiele lijnen. Schilderkunst leent zich ogenschijnlijk beter voor het bereiken van effectieve en overonderende resultaten. Het credo 'lange halen, snel thuis' past beter bij extraverte en kleurrijke schilders dan bij fijnbesnaarde tekeningen. Toch berust de vermeende tegenstelling tussen het subtiel gebaar van de tekenaar en de rake klappen die de schilder uitdeelt, op een verkeerde inschatting. In actuele tekenkunst manifesteert zich bij vlagen bijna schokkend de neiging om de kijker genadeloos te vloeren met weinig subtiel beeldtaal.

De huidige hype rond tekenkunst, die onder meer geleid heeft tot een jaarlijks terugkerende eigen kunstbeurs en tientallen exposities van in tekenkunst gespecialiseerde kunstenaars, vertoont alle symptomen van een inhaalslag. Toch mag niet vergeten worden dat ook in de 'dalperiode' voorvechters en zieners rondliepen die tekenkunst koesterden. Dat bewijst Kinke Kooi met haar bijdrage aan *De Aard der Dingen*. Zij maakte haar sensuele en esoterische tekeningen lang voordat de hausse in de tekenkunst op gang kwam. In recente werken op papier laat zij de kijker opnieuw zwelgen in zachtroze fantasieën waarin vrouwelijke lichaamsvormen, slingers van parelmoer, vulvavormige schelpen, wulpsse bloemkelken en andere sensuele vormen voorkomen.

Onderscheidend vermogen

Kooi werkt niet alleen met kleurpotlood maar ook met gouache- en acrylverf. Collega Hanneke Francken gaat nog een stap verder in het oprekken van het begrip 'tekening'. Zij gebruikt naast potlood, pastelkrijt en houtskool ook de spuitbus. Dat we de omschrijving 'tekening' ruim moeten interpreteren maakt ook Emmy Bergsma duidelijk met haar mixed media op papier. Haar collages neigen naar ruimtelijke kunst. Ze zijn voorgoed bevrijd uit het vierkante vel papier.

Des te opmerkelijker is het dat Bergsma in enkele recente werken terugkeert naar de 'traditionele' tekening. Dat is overigens zeker geen stap terug. Integendeel. *A new garden* uit 2017 (houtskool en pastel op papier) is één van de absolute hoogtepunten van de tentoonstelling. Als contrast met het zwarte landschap tekent zich een zinderend en vibrerend kleurveld af dat letterlijk oogverblindend, betoverend en enerverend is. Hier kan geen schilderkunst tegenop. Op haar eigen manier rekent Bergsma voorgoed af met het vermeende gebrek aan onderscheidend vermogen van tekeningen. De autonome status van de tekendiscipline is daardoor zichtbaarder dan ooit en boven alle twijfel verheven. Het stiefkindje van welk is uitgegroeid tot onvervalste volwassen publieksliefeling.

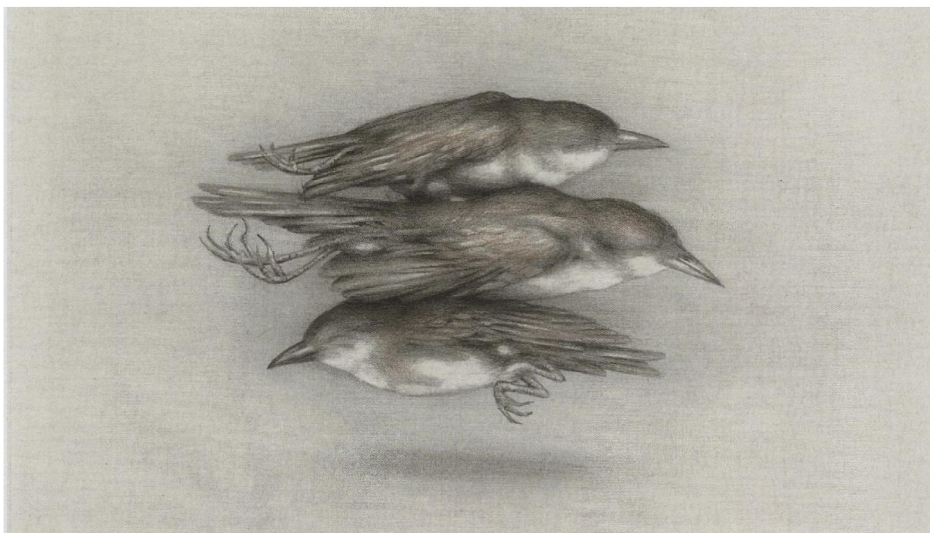
Tentoonstellingen

- *De Aard der Dingen* - negen hedendaagse tekenaars, t/m 25 maart.
- *De Snuffelaer* - Otto Marseus van Schrieck en de ontdekking van de 'Bybel der nature', t/m 11 maart 2018.

Rijksmuseum Twenthe, Lasondersingel 129-131, Enschede.

Open di-zo 11-17.

www.rijksmuseumtwenthe.nl



Aline Eras, *Soortgenoten 88, 2017*.